

UDC 37 (477)

Антонець Наталія Борисівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий
співробітник відділу історії та філософії освіти

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Україна

ДО ІСТОРІЇ ТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ДИТЯЧІ СВЯТА

На рубежі XIX та XX століть українські діячі освіти, вимагаючи від царату офіційний дозвіл на існування в Російській імперії національних навчальних закладів, розробляючи на майбутнє відповідні підручники, методики тощо, водночас вишукували всілякі засоби хоч якось наблизити тогочасну російськомовну, русифікаторську як за змістом, так і за духом народну школу до природних духовних потреб української дитини. Для цього вони намагалися використовувати позакласні заходи, зокрема шкільні свята.

На початку XX століття в Україні значно поширилася традиція влаштовувати у школах свято ялинки. Щоправда, організація такого заходу повністю залежала і від ініціативи, і від фінансових можливостей самих учителів. І якщо попечителі міських шкіл здебільшого активно допомагали долати неминучі матеріальні ускладнення, то сільський педагог перебував у скрутнішому становищі. Адже необхідні 12–20 карбованців були надто великою сумою для його злиденного бюджету. Навіть згода деяких законовчителів (ялинка влаштовувалася на Різдво) розділити витрати не завжди приводила до розв'язання проблеми.

Не менш болючим питанням (принаймні для сільської місцевості) була мова проведення свята. Одні інспектори напередодні розсилали спеціальні циркуляри із заборною співати українських пісень (у тому числі й колядки), декламувати рідною мовою вірші і байки, інші викреслювали відповідні номери з поданих їм на затвердження програм. Все це значно знижувало інтерес і дітей, і дорослих

селян, що приходили на свято. Тому частина вчителів на свою відповідальність вдавалися до компромісу, чергуючи номери обома мовами.

До числа перших українських методичних розробок, що мали допомогти вчителеві підготувати свято, належить книжка українського освітнього діяча, автора підручників, поета, прозаїка, драматурга Спиридона Черкасенка “Ялинка. Як упорядковувати дитячі свята” (1912). У передмові до неї автор зазначає: “Одним із засобів виховання в дітях почуття краси, розуміння краси, почуття свідомої пошани до рідного письменства й його діячів – є так звані шкільні свята. З розвитком народньої освіти, з побільшанням кількості шкіл і поліпшенням шкільних світлиць іде поруч і зацікавлення та збільшення випадків упорядкування свят, що так завжди захоплюють малечу і подають їй багато чудових хвилин справжньої втіхи й чистих, ясних радощів. Коли шкільні свята досі ще не мають бажаного розповсюдження у нас, на Україні, то безперечною перешкодою цьому стає загальне тяжке становище народньої школи, в якій панує – як на лекціях, так і на святах – незрозуміла для української дитини, чужа їй мова. Небагато втіхи зазнає в німецькій театрі, напр., глядач, що не розуміє німецької мови; ще довго після виходу з театру він не може позбутися почуття ніяковості, почуття марно витраченого часу й грошей; те, що йому довелося на власні очі побачити німецький театр, німецьких акторів, хоча б вони були найкращими, не в силі витіснити прикрого почуття незадоволення. Так само почуває себе й українська дитина після якоїсь, скажемо, літературної вечірки, на якій довелося їй чути тільки силу згуків, потрясаючих повітря, згуків, що легко сковзнули перед її свідомістю й розумінням, але не зачепили ані розуму, ні душі, ні серця. Хто близько знає психіку дитячу (а хто не мав часу на те, то нехай пригадає свої дитячі літа), той збагне й ту силу незадоволення та розчарування дитячого, почуття захованої образи, що сіє в душі дітей шкільне свято, упорядковане не так, як того вимагає правдива педагогіка й здоровий, не затьмарений ніякими сторонніми завданнями та міркуваннями, розум” [1, 3–4].

Намагаючись допомогти вчителю організувати літературне свято, автор книжки дає поради про те, як краще прикрасити приміщення, які афоризми використати, як облаштувати сцену, як навчити дітей виразно декламувати вірші. Окремий розділ книги присвячено влаштуванню свята ялинки, зокрема даються поради щодо виготовлення ялинкових прикрас. У книзі також є розділи “Живі картини” та “Ігри”. В літературній частині книги вміщено вірші близько сорока українських поетів, а також подані портрети та життєписи найвизначніших із них. Тут також знаходимо уривки з дитячих опер М. Лисенка “Коза-дереза” і “Зима та весна”. І хоча сучасники вказували на ряд допущених укладачем недоліків (наприклад, занадто багато віршів і зовсім відсутній матеріал для дитячого театру, який С. Черкасенка – майбутній автор цілої низки п’єс для українського скаутського руху – на тоді вважав явищем антипедагогічним), книжка своїми цінними методичними порадами та багатим літературним матеріалом, як відзначали рецензенти, значно полегшувала підготовку свята [1]. А була ця робота для сумлінних та щирих педагогів досить серйозною, адже свято ялинки в чутливій душі дитини безпросвітнього бідняка могла залишити світлий спомин на все його безбарвне життя.

Список джерел:

1. Черкасенко С. Ялинка. Як упорядковувати дитячі свята / за Є. Смирновим упорядкував С. Черкасенко. Київ, 1912. 414 с. (Видано фондом ім. Бориса Грінченка)
2. Полтавець М. [Рецензія]. *Світло*. 1913. Кн. 6. С. 64–65. Рец. на кн.: Ялинка. Як упорядковувати дитячі свята / за Є. Смирновим упорядкував С. Черкасенко. Київ, 1912. 414 с.